

Asia: VN/10363/2022

Synnyttäneen äidin selvittäminen ja oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia koskevan sääntelyn uudistaminen; työryhmämietintö

Synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen

Lausuntonne:

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta osallistua työryhmätyöskentelyyn sekä antaa lausunto mietinnöstä.

THL:ään on otettu jo useiden vuosien ajan yhteyttä tilanteissa, joissa Suomesta oleskeluluvan saaneelle alaikäiselle lapselle ei ole merkitty väestötietojärjestelmään yhtään vanhempaa eikä huoltajaa. Merkintä äitiydestä ei ole ollut mahdollinen, koska äiti-lapsi-suhteesta ei ole esitetty luotettavaa asiakirjaa. Myöskään lastenvalvojalla ei ole ollut toimivaltaa selvittää synnyttäneen äidin äitiyttä. Kyseisissä tilanteissa THL:itä on tiedusteltu, olisiko mahdollista teettää omakustanteisesti oikeusgeneettinen äitiystutkimus, jonka perusteella Digi- ja väestötietovirasto (DVV) voisi tehdä merkinnän äitiydestä väestötietojärjestelmään. Tutkimuksen tekemiseksi alle 15-vuotiaalle lapselle on pitänyt hakea laillinen edustaja, joka on antanut suostumuksen tutkimukseen lapsen puolesta.

Edellä kuvattu prosessi on ollut perheille monin tavoin haastava, joten THL pitää välttämättömänä esitettyä muutosta, joka mahdollistaisi synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen lastenvalvojan toimesta.

Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen Digi- ja väestötietovirastossa

Lausuntonne:

THL pitää välttämättömänä myös sitä, että DVV voisi vahvistaa synnyttäneen äidin äitiyden lastenvalvojan suorittaman äitiyden selvittämisen ja oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen perusteella tilanteissa, joissa äiti-lapsi-suhteesta ei ole saatavilla luotettavaa asiakirjaa. Tämä olisi selkeä prosessi, joka olisi yhdenvertainen isyyden ja toisen äidin äitiyden selvittämiseksi ja vahvistamiseksi sekä erittäin merkityksellinen perheille.

Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen tai kumoaminen tuomioistuimessa

Lausuntonne:

Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen tuomioistuimessa on tarpeen mahdollistaa mietinnössä esitetyllä tavalla, kun äitiyden selvittäminen ei ole mahdollista lastenvalvojan toimesta. Myös synnyttäneen äidin äitiyden kumoamista koskevan kanteen nostaminen tulee olla mahdollista, vaikka tällaisten tilanteiden oletetaan olevan hyvin harvinaisia.

Suostumus tutkimuksen edellytyksenä

Lausuntonne:

THL kannattaa työryhmän esitystä säilyttää ennallaan suostumuksia koskeva nykytila myös niissä tilanteissa, kun tutkittavaksi ehdotetaan kuolleen otaksutun vanhemman elossa olevia lähisukulaisia. Kuolleiden lähisukulaisten suostumuksia koskeva muutosehdotus selkeyttäisi prosessia.

THL pitää hyvin tarpeellisena vanhemmuuslain 12 §:ään ehdotettua muutosta, jonka mukaan lapsesta voitaisiin ottaa lastenvalvojan valvonnassa näyte oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten ilman suostumusta. Ehdotuksen mukaisesti tämä olisi mahdollista ainoastaan sellaisessa tilanteessa, jossa lapsi ei ikänsä ja kehitystasonsa perusteella voi itse antaa suostumusta, eikä hänellä ole huoltajaa tai muuta laillista edustajaa, joka voisi antaa suostumuksen lapsen puolesta. Lisäksi edellytettäisiin, että henkilö, jonka vanhemmuuden selvittämisestä on kyse, ei vastusta näytteenottoa. THL pitää tärkeänä, että näytteenotto ilman suostumusta on rajattu näihin erityistilanteisiin.

Tutkimus haudatusta vainajasta

Lausuntonne:

THL pitää erittäin tärkeänä, että haudan avaamisen näytteen saamiseksi oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten tulee olla viimesijainen keino vanhemmuuden selvittämiseksi. Tämän varmistamiseksi tuomioistuimia tulee informoida riittävästi vanhemmuustutkimusta koskevan prosessin vaiheista ja erilaisista mahdollisuuksista tilanteissa, joissa otaksuttu vanhempi on kuollut.

Aiemmat oikeusgeneettiset tutkimustulokset ja aiemmin otetut kudoksenäytteet

Lausuntonne:

THL pitää järkevänä, että aiemmassa oikeusgeneettisessä vanhemmuustutkimuksessa saatuja tietoja hyödynnettäisiin uudessa vanhemmuustutkimuksessa, jos mahdollista. Näin ollen uusien näytteiden antaminen ja tutkiminen ei olisi tarpeen, jos henkilö antaisi suostumuksensa aiemmassa vanhemmuustutkimuksessa saatujen tietojen käyttämiseen.

Tilanteissa, joissa henkilö ei ole antanut näytettä tuomioistuimen asettaman määräajan kuluessa, on perusteltua, että aiemmassa vanhemmuustutkimuksessa saatuja tietoja voitaisiin määrätä käytettäväksi ilman tutkittavan suostumusta.

Aiemmassa tutkimuksessa saatujen tietojen käyttömahdollisuus on jo tällä hetkellä voimassa olevassa laissa oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta, kun kyseessä on kadonnut tai kuollut henkilö. Näitä tietoja sekä aiemmin otettuja kudoksenäytteitä koskevaa tiedonsaantioikeutta tulee kuitenkin selkeyttää, kuten mietinnössä ehdotetaan. Tämä sujuvoittaisi aiempien tietojen (THL) ja aiemmin otettujen kudoksenäytteiden hallussapitäjien (THL ja terveydenhuollon toimintayksiköt)

prosesseja sekä olisi erittäin merkityksellinen niille tahoille, joilla on oikeus nostaa kanne vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi.

Muuta

Lausuntonne:

THL pitää tärkeänä, että mietinnössä on ehdotettu useita oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen prosessia selkeyttäviä säännöksiä (esim. henkilöllisyyden todistamisessa käytettävät asiakirjat, tuomioistuimen määräämän tutkimuksen näytteenottoaika, vainajasta otettavan näytteen näytteenottaja ja näytteen säilytyspaikka, tutkittavien lähisukulaisten etusijajärjestyksen joustavoittaminen).

Tällä hetkellä valtioneuvoston asetuksessa olevien oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta koskevien säännösten tuominen (maksettavia korvauksia lukuun ottamatta) osaksi vanhemmuustutkimusta koskevaa lakia on selkeä parannus nykytilaan, koska se selkeyttää kokonaisprosessia.

Vaikutusarvioinnit

Oikeusministeriö pyytää kiinnittämään lausunnossa huomiota erityisesti vaikutusarviointeihin.

Lausuntonne:

Oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta koskevaan lakiin ehdotetut muutokset vaikuttavat THL:n oikeusgeneettisiä tutkimuksia tekevän yksikön toimintaan lisäten jonkin verran lakisääteisten vanhemmuustutkimusten määrää sekä asiantuntijatehtäviä. THL:llä on jo olemassa tutkimusprosessit äitiystutkimusta ja haudatun vainajan luunäytteiden tutkimista koskien sekä myös tarvittava asiantuntijuus, joten muutokset lakisääteisiin tutkimuksiin voitaisiin toteuttaa sujuvasti.

Koska ehdotetuilla muutoksilla on vaikutusta lastenvalvojen ja tuomioistuinten tehtäviin, on tärkeää, että muutosten toteutuessa lakien 378/2005 ja 775/2022 vahvistamisen ja voimaantulon välillä tulee olla tarpeeksi pitkä aika tarvittavien koulutusten järjestämiseksi. Lisäksi tarvitaan riittävästi aikaa tarvittavien asiakirjamuutosten tekemiseen (vastuutahona THL) sekä niiden toteuttamiseen hyvinvointialueiden/lastenvalvojen käyttämiin järjestelmiin. Arvio tarvittavasta ajasta on noin vuosi.

Avela Marjo
Terveystieteiden tutkimuskeskus THL